

KANSALLISMUSEO
NATIONALMUSEUM

Mäccmõš, maccâm, máhccan

KOTIINPALUU
HEMKOMSTEN
THE HOMECOMING

31.10.2021
– 27.2.2022

KANSALLISMUSEO.FI

SIIDA

Mäccmõš, maccâm, máhccan – kotiinpaluu

Repatriašuvdna čujuha kulturárbbi máhcaheapmái dan eamiriikii, rivttes oamasteddjiide dahje sin mañisbohttiide. Suoma álbmotmusea hálddus lea leamašan sámečoakkáldat, mii lea álggahan máhccanmátkkis Sápmái, ruovttoluotta guvlui, gosa čoakkáldaga árbi gullá.

Sámečoakkáldaga badjelaš 2200 dávvira sisttisdoallet moanaid muitalusaid sihke daid duojáriin, oamasteddjiin ja maiddáid daid čoggiin. Muitalusat oahpahit almmatge lohkanmáhtu mearkkašumi: dat maid suomelaš dutki gártá ohcat dávviris máŋga jagi, de sápmelaš lohka seammás dávvira hámis, materiálas, duddjonvuogis.

Eamiálbmogiid gaskavuolta eatnamii lea geažos áigge geahču vuolde. Sámekultuvrra ja sámiid árbevirolaš eatnamiid gaskavuoda ii sáhte luvvet nubbi nuppis. Kultuvra eallá eatnamis, eana fas gulahallá kultuvrra bokte. Dušše dat, geat gulahallet kultuvrrain, sáhttet ipmirdit dieđuid, maid eana gaskkusta.

Repatriašuvdna ii riegeat dušše das, ahte dávvira oamasteaddji lonuhuvvo – dat riegeada vássán áiggiid boasttuvuođaid ja boares nođiid gávnnadeamis. Mii seahit geahčadit min oktasaš historjjá guktuid álbmogiid geahččanguovllus. Mii seahit maiddáid guldalit dan jiena, man mii leat jaskkodahtán jahkeviissaid.

Čoakkáldat, mii lea leamašan juo guhká eret, lea mátkkáiduvvan Sápmái. Dál vuordámušat sirdašuvvet máilbmái, gos moanat sápmelaččaide ja eará eamiálbmogiidda gullevaž dávvirat vurdet mášoheamit iežaset vuoru máhccat ruoktot.

Gudnečájáhus sámekultuvrii

Máhccan-čájáhus muitala repatriašuvnna dahjege kulturárbbi máhcaheami birra. Lagabui guovtti čuođi jagi áigge Suoma álbmotmusea čoakkáldagaide čoggojuvvon sámedávvirat máhcahuvvojit Sápmái, Sámemusea Siidii.

Máhccan-čájáhus muitala ovttasbarggu, ođđa áiggi, máilmmi ja doaladumiid riev dama birra.

Loahpa loahpas čájáhus muitala ráhkisvuoda ja berošteami birra, dávvirat leat ráhkisvuodain duddjojuvvon. Dávviid máhcaheapmi ruoktot njuorasmahtta. Čájáhus čuvge čoakkáldagaide čogggimii gullevaš beliid, ja daid bokte bohtet ovdan maid bahča dovddut ja doaladumit. Seammás mii sáhttit illudit das, ahte dákkár erenomáš divrras čoakkáldat gávdno.

Sámemusea Siiddas illudit, go dávvirat máhccet ruoktot. Repatriašuvdna addá vejolašvuoda dávviriid ovdanbuktimii ja dutkamii sámi servošis ja maiddái dieđu máhcaheapmái ja duodjemáhtu ealáskahttimii. Sámedávviid mearkkašupmi lea stuorát, go dat leat sámiid hálddus. Iežaset ruohtasiin, ruovttus, čoakkáldat ealáska.

Máhcaheapmi lea njuorasmahtti proseassa maiddái Suoma álbmotmuseai. Dat mearkkaša, ahte vássánáigái geahčaduvvo ođđa čalmiiguin ja dagalduvvan muitalusat biddjojit gažaldatvuložin. Lea guoskkaheaddji oaidnit, go iežaset máhccama vuorddašeaddji dávviriid birra riegádišgohtet muitalusat, ja buolvaid historjá gullošgohtá dain ođđasit.

Dát čájáhus lea gudnečájáhus sámi kulturárbaí. Ovdal máhccama iežaset ruohtasiidda čoakkáldaga dávvirat muitalit vel iežaset muitalusaid lullin.

Seammás go repatriašuvdna ja čájáhus dan birra lea Sámemusea Siidda ja Suoma álbmotmusea guhkesáigge ovttasbarggus boadus, de dat lea maid ođđa áigodaga álgu. Go vuodđu lea láchčojuvvon, álgá huksen.

Elina Anttila, bajithoavda, Suoma álbmotmusea

Sari Valkonen, museahoavda, Sámemusea Siida

Dávviid máhcaheapmi: ođđa áiggi govva

Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta hálldašit ja ovdanbuktit iežaset kulturárbbi iežaset museain.

Repatriašuvdna dahjege máhcaheapmi lea sihke doaba ja albmoneapmi. Dan mielde eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta hálldašit ja čájehit iežaset kulturárbbi iežaset museain. Repatriašuvdna laktása viidit jurddašeami nuppástussii ja dasa, ahte álbmotstáhta huksema historjá čielggaduvvo. Sápmelaččaid dáfus repatriašuvdna mearkkaša museačoakkáldagaid ja daid dávviid eaktodáhtolaš máhcaheami sámi institušuvnnaide. Suoma álbmotmusea ja Sámemusea Siidda gaskasaš repatriašuvdnaproseassa lea boađus dán guovtti musea ságastallamiin, mat leat bistán mánga jagi.

Dávviin, mat máhcahuvvojit, lea stuorra mearkkašupmi eamiálbmogiidda, maid historjá ii leat dávjá čállon čálalaš hápmái. Dávvirat sisttisdollet dieđu máttarvánhemiid, sin máilmmigova, árbedieđuid ja geavatlaš dáidduid birra. Dávvirat vástidit maiddái viidit filosofalaš gažaldagaide ovdamearkka dihte olmmošvuođas, olbmo gulahallamis eatnamiin ja buolvaidgaskasaš birgemis.

1960-logu rájes eamiálbmogat leat bealuštišgoahtán iežaset vuoigatvuođaid hálldašit iežaset kulturárbbi ja gáibidan repatriašuvnna museaid ja lágádusaid čoakkáldagaide. 2000-logus ságastallama jietna lea badjánan, nu ahte dávviid leat máhcahišgoahtán.

Jagi 2011 Norggas álggahuvvui čielggadanbargu, man Kulturhistorisk Museum ja Norsk Folkemuseum mearridedje máhcahit 50 % iežaset sámečoakkáldagain Norgga sámemuseaide. Prosessii addojuvvui namman Bååstede ('máhcaheapmi' lullisámegillii). Čájáhus dán birra rahppojuvvui Troandimis 2017, go sápmelaččat ávvudedje vuosttaš davviriikalaš sámekonfereanssa čoahkkaneami 100 jagi ávvojagi. Guossin bovdejuvvuiga maiddái Suoma álbmotmusea bajithoavda Elina Anttila ja Musealágádusa daláš váldohoavda Juhani Kostet. Čájáhus ciekka sudno millii, ja nu soai mearrideigga álggahit konkrehta doaimmaid, vai Suoma álbmotmusea sámečoakkáldat máhcahuvvolii Sámemusea Siidii.

Ruoŧas lea ságastallon oalle unnán museačoakkáldagaid sámedávviid repatriašuvnna birra. Ságastallamat eai leat vel bidjan johtui dávviid máhcaheami.

Suoma museain eai leat nu stuorra sámečoakkáldagat. Sivvan lea oalle sihkarit dat, ahte dálá Suoma rájaid siste čoggojuvvon dávvirat leat čoggojuvvon Ruoŧa ja Ruošša museaide. Suoma eará museain Museaguovddáš Vapriikki, Hämeenlinna gávpotmusea ja Suoma meahccemusea meahccemusea Lusto leat skenken sámečoakkáldagaideaset Sámemusea Siidii.

Eeva-Kristiina Harlin, repatriašuvdnadutki, prošeaktahoavda, Sámi Musea Siida

Máttaráhkuid gábagahpir — máhcaheami fápmu

Ládjogahpir lei sámi nissoniid gahpir Finnmárkku, Ohcejoga, Anára ja Eanodaga guovllus. Gahpira birra čállojuvvo čállošiid, govvádusaid ja maiddá málagovaid ja čuovgagovaid mielde sáhtta navdit, ahte gahpir lea geavahuvvon 1750-logu rájes gitta 1900-logu álgui. Gahpira geavaheami nohkamii váikkuhii oalle sihkarit lestadialaš lihkadusa vuollegis ja oktageardánis gárvodanvuohki. Gahpira čigŋáš ja fámoláš olggosoidnu unohastaluvvui. Lestadialaš lihkadussii gullelaš sámi nissonat ledje ieža aktiivvalaččat hilgume gahpira. Go ládjogahpir bázi eret anus, de sámi nissonat geavahišgohte jollegahpira, mii manná čavga oaivvi mielde ja ámadeaju birra. Nuppit geavahišgohte gahpira sajis liinni.

Govvadáiddár Outi Pieski ja dutki Eeva-Kristiina Harlin leaba dáidda- ja dutkanprošeavttasteaska lahkonan ládjogahpira ja historjjá, árbbi ja ealáskeami ođđasit atnui. Harlin ja Pieski leaba galledan iešguđet museačoakkáldagas ja arkiivvas sihke Davviriikkain ja maiddá Eurohpás. Dán lassin soai leaba lágidan bargobájiid, main sámi nissonat leat ovtta duddjon gahpiriid ođđa vugiiguin dološ ládjogahpiriid dutkama vuodul hábmejuvvo gahperminstariiguin. Dán bargobájiin leat juogaduvvon duodjemáhttu, árvvut, jurdagat ja niegut, mat gullet gahperárbbi ealáskahttimii. Prošeavtta boadusin leat riegdan dieđalaš ovdanbuktimat, artihkkalat, performánsat, dáiddagovat ja dáiddačájáhusat. Prošeavtta ja dan bohtosiid Harlin ja Pieski leaba oamastan sámi nissoniidda.

Eeva-Kristiina Harlin, repatriašuvdnadutki, prošeaktahoavda, Sámi Musea Siida
Outi Pieski, govvadáiddár

Vajáldahttojuvvon kultuvrra vurkkodeapmi

Jagi 1889 sámedávviid oktavuhtii čállojuvvui, ahte “ii leačča nu stuorra vahát, ahte lea guđđojuvvon almmutkeahtá, man báikkis guđege dávvir lea ožžojuvvon, go aitosá lappalaččaid lohku ja ássanguovlu leat Suomas juo dán áigge, nu mo diehtit, oalle unnit” (fil. kand. Benjamin Anneberg). Dát doaladupmi oassái váikkuhii dasa, ahte museai čoggojuvvon sámedávviid oktavuolta daid eamikultuvrii boatkanii.

Suoma álbmotmusea sámečoakkáldagas leat badjelaš 2200 dávvira, mat leat čoggojuvvon 1830-1998. Čoakkáldagat leat eanaš biktasat ja činjat, ruovttudinggat ja johtimii ja fievrredeapmái gullelaš biergasat. Čoakkáldat muitala sámi kultuvrra birra, muhto maiddá eanetloguálbmoga ipmárdusain sámi kultuvrras. Čoakkáldat muitala iežas áiggi ideologijain ja dutkangažaldagain ja maiddá suomelaš museabarggu árra muttuin.

1800-logus sámedávvirat eai čoggojuvvon vel systemáhtalaččat. Dieđalaš searvvit, universitehta ja studeantanašuvnnat vuostáiválde iežaset čoakkáldagaide soames skenkejumiid, maid virgeolbmot, gielladieđolbmot, folkloristtat ja priváhtta olbmot ledje čoaggán Lappi guovllus. Jurddašuvvui, ahte sámevuolta lea oktilaš, muhto jávkavaš kultuvra.

Sámedávviid čoaggima hohpoleamos muttut álge jagi 1894, go bieđggus museačoakkáldagat ovttahttojedje álbmotromantihka vuoiŋja mielde Stáhta historjjálaš musean. Jagi 1917 rájes dan namma lea leamašan Suoma álbmotmusea. Áigodat joatkašuvai álo nuppi máilmmisoađi rádjái. Áigodahkii ledje mihtilmasat čoahkkinmátkkit Sápmái ja dutkanekspedišuvnnat. Erenomáš fuomášupmi giddejuvvui Beahcámii ja nuortalaš kultuvrii. Jurddašuvvui, ahte dat ovddasta buot “árbeviroleamos ja álgovuđolaččamus Lappi álbmoga”.

1970-logus Suoma álbmotmusea dutki Martti Linkola meroštalai Sámečoakkáldaga vuođuštusaid ođđasit. Oaidnu lei, ahte Sámis ii sáhte šat čoaggit sámi kultuvrra dáfus dehálaš historjjálaš dávviriid. Dan sadjái čoakkáldagaide čoaggigohte dujiid ja dáiddaduodjebuktagiid, maid inspirašuvdnan leat leamašan boares sámi duojit. Guovddáš geatnegasvuolta vurkkodit sámedávviid sirdašuvai Sámemusea Siidii dan rahpama rájes 1998. Seammás aktiiva čoaggin Suoma álbmotmusea sámečoakkáldahkii nogai.

Raila Kataja, Suoma álbmotmusea, etnologalaš čoakkáldagaid intendeanta

“Eanemusat dutkojuvvon eamiálbmot máilmmis”

2020-logus Suomas hubmojuvvo ain dan birra, man unnán eanetloguálbmot diehtá sápmelaččaid birra. Ja liikká, jahkečuđiid áigge, dutkit leat viggan gávdnat duhtadahtti vástádusa gažaldahkii “geat leat sápmelaččat? Álbmotlaš institušuvnnat leat dievva historjjálaš govvádusaid sámiid birra, daid hildut fas dievva sámiide gullelaš dávviriid. Arkiivvat, publikašuvnnat, dutkamušat fas dievva govaid, main sápmelaččat leat dego jerrame dolkan geahčastagaideasetguin:

Maid don ozat? Ozatgo vástádusa “mystihkalašvuhtii”, “magihkalaš Lappii”, “gáidan servošii”? Diekkár gažaldagaide mii eat sáhte vástidit.

Buot sámiide čujuhuvvon gažaldagaid ja miellagovaid siste sápmelaččat leat sullii 100 000 ja sii leat árkálaš eamiálbmot. Sin árbevirolaš eatnamat gohčoduvojit Sápmin, mii ollá njeallje stáhta guvlui. Sámiid árbevirolaš ealáhusat, dego boazodoallu, guolásteapmi, bivdin ja duddjon guddet ovcci áitatvuloš sámegeiela. Sápmelašvuhta lea juoga, masa bajásšaddá, ja sámi kultuvrra fas oahppá sámi servošis. Miellagovat sámiid birra sehtet beaiváduvot, nu ahte dat vástidit sápmelaš duohtavuoda – ii fal jámadeaddji, muhto ealli, ii fal earáid, muhto iežas, ii fal suomelaš, muhto sápmelaš.

Mihku-Ilmára Mika Petra // Petra Laiti, sápmelaš

Miellagovaid huksen

Musea rolla našuvnnalaš sámegeva huksejeaddjin lea leamašan stuoris, daningo čájáhusat leat leamašan mángasiidda áidna geahčastat sáme kultuvrii.

Stuorra oassi Suoma álbmotmusea sámečoakkáldagas lea čoggojuvvon áiggis, go Suopma álbmotstáhtan huksii vel iežas identitehta. Guovddáš jurddan lei oktilaš álbmot, man historjái sápmelašvuohta ja eará unnitlogut eai heiven nu bures. Sámečoakkáldahkii čoggojuvvojedje dávvirat, vai dat livčče meroštallan suopmelašvuođa. Suoma álbmotmusea čájáhusain sápmelaš kultuvra čájehuvvui oktasaš našuvnnalaš mitalusas sierra ollislašvuohtan.

Suoma álbmotmusea lea rahpamis rájes, badjelaš čuođi jagi áigge, ovdanbuktán sámi kultuvrra iežas čájáhusain. Musea rolla našuvnnalaš sámegeva hábmejeaddjin lea leamašan stuoris, daningo čájáhusat leat leamašan mángasiidda áidna geahčastat sámi kultuvrii. Čájáhusaid leat goittotge ollašuhttán musea dutkit ja dávviriid čoaggit. Danin čájáhusat leat ovddastan iešalddes váldoálbmoga miellagovaid sámiid birra, go aitosáš sámiid kultuvrra. Čájáhusaide válljejuvvon dávviriid dihte govva sápmelašvuođas lea sáhtán stirdut – oidnosii leat dávjá beassan seamma dávvirat, mat leat daid čoaggináigodagas ovddastat áramus ja dainna ládje dego eaktimus sápmelašvuođa. Suopmelaččaid miellagovat sápmelaččaid birra – ja sápmelaččaid iežaset jiena govssáhallan – leat leamašan dábálaš sápmelaččaid ovdanbuktinvuohki min oktasaš lagašhistorjjá áigge.

Raila Kataja, Suoma álbmotmusea, etnologalaš čoakkáldagaid intendeanta

Eksohtalažžan dahkan, assimileren ja rasisma: suomelaš kolonialismma árbi

Sápmelaččaid leat viggan aktiivvalaččat suddadit dahjege assimileret suomelaččaide.

Suomas sápmelaččat leat guhká adnojuvvon vuolit álbmogin ja jámadeaddji kultuvran. Mystihkalaš, davviguovllu ássin jurddašuvvon sápmelaččat leat čađa áiggiid maid geasuhan eanetloguálbmoga. Sámi kultuvra lea dulkojuvvon vierrobirrasis ja olggobealolbmuid geahččanguovllus. Dan mielde sámi kultuvra lea ivdnái ja eksohtalaš, earálágan. Seamma áigge sápmelaččaid leat viggan aktiivvalaččat suddadit dahjege assimileret suomelaččaid ektui.

Suomas assimilerenpolitihkka ii leat, nu mo Norggas, goassege čállojuvvon láhkii. Sápmelaččaid suddadeapmi suomelaččaide lea goittotge dáhpáhuvvan, vaikke dán ášši uhcášit ain otná beaivvege. Sámiid assimileren boahtá ovdan historjjás earret eará Suoma skuvlalágádusa giellapolitihka bokte – sámi mánát eai ožžon geavahit iežaset eatnigiela skuvllas. Dalle mánáid eatnigiela máhttu ja seammás kultuvrralaš dieđut hedjonedje ja vearrámus dilis maiddái manahuvvojedje. Maiddái Sámi eanageavaheapmái ja sámiid árbevirolaš ealáhusaide leat juo čuđiid jagiid mielde bidjan deattu. Leat ollašuhhton maiddái doaimmat, mat leat goaridan sámiid eallinvejolašvuodaid birgehallas árbevirolaš ealáhusaiguin.

Sámi kultuvra lea dutkojuvvon, dulkojuvvon ja ovdanbuktojuvvon jahkečuđiid mielde Sámis čoggojuvvon dávviriid bokte. Eamieatnamis luvvejuvvon dávviriin sápmelaččat leat dávjá ovdanbuktojuvvon stereotiippalaš ja rasisttalaš miellagovaid bokte, mat leat ain áimmuin. Sámi kultuvrra boasttugeavaheapmái laktáseaddji áššit badjánit medias jeavddálaččat, vaikke sámit leat guhká viggan lasihit eanetloguálbmoga dieđuid sápmelašvuoda ja sámiid kultuvrralaš norpmaid gudnejahttima birra. Repatriašuvnna bokte sámit besset ieža mitalit iežaset historjjá birra, hukset miellagovaid iežaset kultuvrras ja gaskkustit dieđuid iežaset manisbohttiide.

**Boles-Ovllá Ovllá Juha Áne // Anni Guttorm,
Sámemusea Siidda čoakkáldagain vástideaddji amanueansa**

Daningo dat lea vuoiggalaš

Sámemusea Siida ja Suoma álbmotmusea háliidit leat bálggescuovgan eará museaide. Repatriašuvdna lea albma albnoneapmi, man sáhtta ollašuhhtit. Dán dáhpáhusas máhcaheamis lea sohppojuvvon ovttas, čoavddus lea leamašan buohkaid geahččanguovllus buorre. Dat lea láiden guhkes proseassas, man mánnga muttu leat geatnegahtán lávga ovttasbarggu ja plánema.

Siidda ja Suoma álbmotmusea oktasaš prošeakta lea viidodagas dáfus erenomáš maiddári riikkaidgaskasaš geahččanguovllus, daningo čoakkáldat máhccá measta ollásit Sápmaí. Máhcaheami symbolalaš árvvu lasiha dat, ahte máhcaheaddji lea našuvnnalaš, stáhta musea. Mearrádusa luohpat oktasaš kulturopmodagas ii leat dahkan dušše musea, muhto maiddári stáhta.

Máhcahandáhpáhusat máilmmis leat buot iešguđegeláganat. Buoremus dilis ieš proseassa ollašuhhtá máhcaheami ulbmila – historjjá evaluerema ođđasit, ehtalaš, oktasaš ovddasvástádusa guoddima ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid dovddasteami. Davviriikkaid ja Eurohpá museain lea vel valjis sámi kulturárbi. Olles 50 000 sámi dávvira leat ain earáid hálddus, eai sámiid.

Mii sávvat, ahte Máhccan-čájáhus lasiha sámi kultuvrra dovdam ja árvvus atnima dakkárin, go sámit ieža háliidit dan birra mitalit. Sápmealaš geahččanguovlu čoakkáldahkii lea earálágan go dat dulkojumit, maid vuođul dávvirat leat musea suomelaš geahččanguovllus čájehuvvon.

Dát čájáhus čuvge kulturárbbi mearkkašumi olbmui ja identitehtii obbalohkkái. Dávvirat eai leat dušše dávvirat. Dat leat ruohttasat, oassi kulturárbbis, oassi min historjjás. Máhcaheapmi mearkkaša kultuvrralaš bistašvuođa. Buohkaid oktasaš ovdu lea, ahte juohke ovttas lea vejolašvuohta nannet iežas kultuvrralaš identitehta.

Elina Anttila, bajithoavda, Suoma álbmotmusea
Sari Valkonen, museahoavda, Sámemusea Siida

Dávviid mitalusat ja árgga árvu

Museačoakkáldagat leat dehálaččat eamiálbmogiidda das fuolatkeahhtá, ahte čoakkáldagain lea dávjá váttis historjá. Čoakkáldagain lea seilon stuorra oassi eamiálbmogiid, dego mat sámiid kulturárbbis. Repatriašuvdnaságastallamiin deattuhuvvo dávjá bassi dávviid máhcaheami mearkašupmi. Geavatlaččat repatriašuvdna-prošeavttat leat liikká čájehan, ahte buot miellagiddevaččamusat leat dávjá geavatlaš, árgabeaivvi dávvirat.

Láhppon duojit lei sámi duodjesearvi Sámi duodji rs 2014–2015 prošeakta. Dan ulbmilin lei ovttahttit sámi nissoniid dálá duodjedieđuid ja -dáidduid Suoma álbmotmusea sámečoakkáldagain. Dáinna ládje ealáskahttojuvvojedje boares teknikkat ja mállet, go duojit moderniserejuvvojedje ja heivejuvvojedje dálá áigái.

Kultuvrra siskkáldas ealáskahttinbargu

Prošektii oassálaste vihtta iešguđet ahkášaš sámi duojára, guđet leat eret iešguđet kulturguovllus. Sii gallededje Musealágádusa guovddášvuorkká ja besse dutkat Suoma álbmotmusea sámečoakkáldaga ja dan erenomáš hárvanaš dávviid. Go duojárat ledje dutkan museadávviid, de sii ráhkadedje plána ođđa dávvis dahje dávviin, maid sii duddjojit prošeavttas. Duojárat sihte oaidnit dávviid, mat leat čoggojuvvon juo ovdal máilmmisođiid ja mat ovddastit málliid, govvošiid ja teknikaid, mat leat dán áigge hárvanaččat dahje oalát láhppon. Dán dihte čoakkáldat lea hui erenomáš ja dehálaš sámiide.

Čájáhusas dán prošeavttas duddjojuvvon duojit besset viimmat oidnosii ovtta daiguin dujiiguin, mat leat leamašan daid inspirašuvdnan. Vássán buolvvaid diehtu gođđojuvvo oktii otná beaivvi čeahpes sámi duodjemáhtuin, mii čuovvu áiggi ja seammás ávnnasta árbevieruin.

Eeva-Kristiina Harlin, repatriašuvdnadutki, prošeaktahoavda, Sámi Musea Siida